

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการพัฒนาการด้านความรู้เรื่องภูมิศาสตร์  
ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

*PHENOMENON - BASED LEARNING MANAGEMENT TO PROMOTE THE DEVELOPMENT OF  
GEO - LITERACY AMONG GRADE 9 STUDENTS*

นายสุทธิภัทร์ พลภักดี

*SUTTHIPHAT PHONPHAKDEE*

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาน้อมเกล้า ปทุมธานี

---

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาการเรียนรู้ด้านภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับ  
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นปรากฏการณ์เป็นฐาน (Phenomenon - Based  
Learning: PhBL) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 และ 3/2 โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา  
น้อมเกล้า ปทุมธานี จำนวน 70 คน การดำเนินการวิจัยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ 9 แผน และแบบประเมินความรู้  
ทางภูมิศาสตร์ เครื่องมือในการวิเคราะห์ข้อมูลคือการหาค่าเฉลี่ยและค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่าการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานช่วยพัฒนาความรู้เรื่องภูมิศาสตร์  
ของนักเรียนอย่างมีนัยสำคัญ โดยค่าเฉลี่ยคะแนนการเรียนรู้เพิ่มขึ้นจากระดับปรับปรุง ( $M = 1.13$ ) ไปสู่ระดับ  
พอใช้ ( $M = 2.05$ ) และระดับดี ( $M = 2.87$ ) นอกจากนี้นักเรียนยังมีพัฒนาการใน 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

1) ความเข้าใจระบบธรรมชาติและมนุษย์

สามารถอธิบายลักษณะทางกายภาพและชีวภาพของพื้นที่, ตลอดจนความสัมพันธ์  
ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม รวมถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประชากร

2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์

สามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ต่าง ๆ บนโลก เข้าใจผลกระทบ  
ที่เกิดขึ้น และสามารถคาดการณ์ผลลัพธ์ที่อาจเกิดขึ้นได้

3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบ

สามารถใช้ความรู้และเหตุผลทางภูมิศาสตร์ในการตัดสินใจเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนา  
อย่างยั่งยืน

## บทนำ

ในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจากเทคโนโลยีและโลกาภิวัตน์ ทักษะด้านภูมิศาสตร์ (Geo - Literacy) เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับพลเมืองในศตวรรษที่ 21 เพราะช่วยให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม วิเคราะห์ปัญหาพื้นที่ ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นอย่างยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม ผลการประเมินทางการศึกษาของไทยพบว่านักเรียนยังมีทักษะด้านภูมิศาสตร์ต่ำ ส่วนหนึ่งเนื่องจากกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างเน้นการท่องจำมากกว่าการประยุกต์ใช้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง หนึ่งในแนวทางคือการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน

จากสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีแนวคิดที่จะนำรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน ซึ่งเป็นแนวทางที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์จริง โดยเน้นการตั้งคำถาม การสืบค้นข้อมูล การวิเคราะห์ การอภิปราย และการนำเสนอ ซึ่งจะช่วยพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ และทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ตลอดจนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการแก้ไขปัญหาในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัดภูประสงค์

เพื่อศึกษาพัฒนาการด้านการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน

## วิธีดำเนินการวิจัย

**รูปแบบการวิจัย**

วิจัยในชั้นเรียน (Classroom Action Research)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง                      นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3/1 และ 3/2 จำนวน 70 คน

## เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1) แผนการจัดการเรียนรู้ 9 แผนการจัดการเรียนรู้ เนื้อหาเกี่ยวกับภัยพิบัติและการจัดการสิ่งแวดล้อมในทวีปอเมริกาเหนือและใต้

2) แบบวัดการประเมินการรู้เรื่องภูมิศาสตร์

กระบวนการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน โดยเชรชฐรัฐ กองรัตน์ (2567, น. 1707)  
มีกระบวนการ 5 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การศึกษาปรากฏการณ์
- 2) การเรียนรู้และตั้งคำถาม
- 3) การอธิบายและนำเสนอ
- 4) การสรุปและสะท้อนคิด
- 5) การประเมินผลตามสภาพจริง

## ผลการวิจัย

ผลการพัฒนาการด้านการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของผู้เรียนแบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่

ระยะที่ 1 ค่าเฉลี่ย 1.13 (ระดับปรับปรุง)

ระยะที่ 2 ค่าเฉลี่ย 2.05 (ระดับพอใช้)

ระยะที่ 3 ค่าเฉลี่ย 2.87 (ระดับดี)

จากข้อมูลพบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านการรู้เรื่องภูมิศาสตร์สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การสังเกตพฤติกรรมในชั้นเรียนพบว่าผู้เรียนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ มีความสามารถในการตั้งคำถาม วิเคราะห์ปัญหา และนำเสนอความคิดอย่างมีเหตุผลมากยิ่งขึ้น

## อภิปรายผล

ผลการศึกษาพัฒนาการด้านการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน (Phenomenon-based Learning) พบว่า นักเรียนมีพัฒนาการด้านการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ในทุกระยะอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะใน 3 องค์ประกอบ ได้แก่ (1) ความเข้าใจระบบธรรมชาติและมนุษย์ผ่านปฏิสัมพันธ์ (2) การให้เหตุผลทางภูมิศาสตร์ผ่านการเชื่อมโยง และ (3) การตัดสินใจอย่างเป็นระบบตามนัย ซึ่งสะท้อนผ่านค่าเฉลี่ยคะแนนที่เพิ่มขึ้นจากระดับ "ปรับปรุง" ในระยะที่ 1 ( $M = 1.13$ ,  $SD = 0.19$ ) สู่ระดับ "พอใช้" ในระยะที่ 2 ( $M = 2.05$ ,  $SD = 0.01$ ) และระดับ "ดี" ในระยะที่ 3 ( $M = 2.87$ ,  $SD = 0.25$ ) การจัดการเรียนรู้ผ่านขั้นตอน 5 ขั้นตอน ได้แก่ การศึกษาปรากฏการณ์ การตั้งคำถาม การอภิปราย และนำเสนอ การสรุปและสะท้อนคิด และการประเมินผล ทำให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมอย่างลึกซึ้งในการเรียนรู้ และเกิดกระบวนการคิดอย่างมีระบบ โดยเฉพาะในระยะที่ 3 ที่นักเรียนสามารถวิเคราะห์ปัญหา เสนอทางเลือกในการตัดสินใจที่หลากหลายและมีความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติสูง

ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า ในช่วงเริ่มต้น (ระยะที่ 1) ผู้เรียนยังขาดทักษะในการเชื่อมโยงระบบธรรมชาติกับระบบมนุษย์ และการเสนอทางเลือกในการแก้ปัญหา还不能นำไปใช้ได้จริง อย่างไรก็ตาม เมื่อเข้าสู่ระยะที่ 2 และ 3 ทักษะเหล่านี้มีการพัฒนาเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะด้านการคิดวิเคราะห์ การให้เหตุผล และการตัดสินใจที่มีความรับผิดชอบ ซึ่งเป็นคุณลักษณะสำคัญของพลเมืองในศตวรรษที่ 21

นอกจากนี้ ผลการศึกษาในครั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของเมอณรินทร์ วรณรัตน์นางกูร (2562) ที่พบว่า การใช้กระบวนการทางภูมิศาสตร์ร่วมกับเทคโนโลยีสารสนเทศ ช่วยส่งเสริมการรู้เรื่องภูมิศาสตร์ของนักเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ( $M = 55.68$ ,  $SD = 15.69$  หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน  $M = 18.18$ ,  $SD = 7.05$ ) รวมถึงสอดคล้องกับผลการวิจัยของพิรพงศ์ จ้อยชาร์ตน์ (2564) ที่แสดงให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้

โดยใช้กรณีศึกษาและกระบวนการทางภูมิศาสตร์ช่วยเพิ่มพูนทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ( $M = 29.13$ ,  $SD = 3.46$ ) หลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียน  $M = 16.83$ ,  $SD = 3.09$ ) และความสามารถทางภูมิศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับแนวคิดของ Sahlberg & Oldendorf (2018) ที่ระบุว่าจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูง ความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้ข้ามศาสตร์ และการตัดสินใจอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Bybee (2006) และ Bransford, Brown & Cocking (2000) ที่ชี้ว่าการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับสถานการณ์จริงสามารถกระตุ้นความสนใจและส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กล่าวโดยสรุป การเรียนรู้ภูมิศาสตร์โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน นอกจากจะช่วยให้นักเรียนเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้งแล้ว ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนมีมุมมองที่เป็นระบบ (System Thinking) สามารถเชื่อมโยงปัญหาในชีวิตจริงกับหลักการทางภูมิศาสตร์ และใช้ทักษะการคิดขั้นสูงในการตัดสินใจอย่างรอบคอบ ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นในยุคที่โลกต้องเผชิญกับปัญหาสิ่งแวดล้อม ความขัดแย้ง และการพัฒนาที่ยั่งยืน

### สรุปและข้อเสนอแนะ

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐานเป็นแนวทางที่ช่วยให้ผู้เรียนมีพัฒนาการด้านความรู้ภูมิศาสตร์อย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมเสริมสร้างทักษะการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อม และสังคม

ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ คือ ควรส่งเสริมให้ผู้สอนในสาระอื่น ๆ นำรูปแบบการเรียนรู้นี้ไปประยุกต์ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความพร้อมต่อการเป็นพลเมืองโลกในศตวรรษที่ 21

### เอกสารอ้างอิง

เชษฐรัฐ กองรัตน์. (2567). การเรียนรู้โดยใช้ปรากฏการณ์เป็นฐาน: การพัฒนาสมรรถนะการคิดขั้นสูงเพื่อการเรียนรู้ที่ยั่งยืน. วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 7(3), 1701-1720.

พิรพงศ์ จ้อยชารัตน์. (2564). การพัฒนาความสามารถทางภูมิศาสตร์โดยใช้การจัดการเรียนรู้กรณีศึกษา ร่วมกับกระบวนการทางภูมิศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 [วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร]. iThesis. <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/2704>

Wannarattanangoon, S., & Tienwong, K. (2019). The development of geo-literacy on the study of Asia geography for Mattayomsuksa 1 students with geographic process with geographic information technology [Master's thesis, Silpakorn University]. iThesis. <http://ithesis-ir.su.ac.th/dspace/handle/123456789/2704>